

KLEUTERMAAGAZIJN

3

M E I

standaard
EDUCatieve
UITGEVERIJ

ONTWIKKELINGSGERICHT ONDERWIJS
MET DE KLEUTERS NAAR DE MUNTSCHOUBURG
THEATER: 'DE KAT DIE ZES KEER AT'
KLEUTERS EN ARMOEDE
EEN SPELHOEK VOOR ONTLUIKEND LEZEN
SCHOOLPROJECT: KIJKEN NAAR KUNST EN ZELF KUNST MAKEN

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR ONDERWIJS, OPVOEDING
EN VERZORGING VAN HET JONGE KIND
VIJFENTWINTIGSTE JAARGANG 1995-1996

Ontwikkelings- gericht onderwijs

GRONDSLAG VOOR EEN DIDACTIEK VAN HET KLEUTERONDERWIJS

.....
ANDRÉ VERKENS

*Iedereen die met het
kleuteronderwijs begaan is,
heeft op de een of andere manier
een oordeel over wat goed
onderwijs is. Soms gaat het om
algemeen aanvaarde opvattingen
over goed onderwijs,
soms over uitgewerkte
onderwijsfilosofieën.*

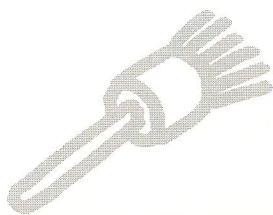
ONTWIKKELINGSDOELEN EN EINDTERMEN

Zodra discussies oplaaien over 'hoe het zou moeten' komen die onderliggende gedachten ter sprake. In de decretale tekst over de ontwikkelingsdoelen en eindtermen in de basisschool stipuleert de overheid een duidelijke keuze. Elke school heeft als opdracht om alle mogelijke inspanningen te doen opdat zoveel mogelijk kinderen de basiscompetenties bereiken voor hun persoonlijke ontwikkeling en hun maatschappelijk functioneren. Tot de kern van die basiscompetenties behoren: een positief zelfbeeld, gemotiveerd zijn en zelf initiatief nemen. Andere, meer algemene competenties zijn: kunnen communiceren en samenwerken, zelfstandigheid aan de dag leggen, creatief en probleemoplossend omgaan met de omringende wereld en zelfgestuurd leren. De specifieke ontwikkeling omvat doelen die men kan ordenen, bijvoorbeeld volgens leergebieden: taal, muzische opvoeding, wereldoriëntatie.

De ontwikkeling van al die competenties kan elk kind in zijn eigen tempo

doorlopen. De wetgever maakt een duidelijk onderscheid tussen de ontwikkelingsdoelen voor het kleuteronderwijs en de eindtermen op het einde van de lagere school. De ontwikkelingsdoelen zijn aangrijpingspunten, doelen die nagestreefd worden en voor sommige kleuters pas gerealiseerd kunnen worden in de eerste graad van de lagere school. De lagere school mag er dus niet van uitgaan dat die doelen door de meerderheid van de kleuters moeten worden bereikt.

Die stellingname werpt een nieuw licht op de schoolrijpheidsproblematiek en het zittenblijven in de derde kleuterklas en het eerste leerjaar. Door meer aandacht te vragen voor de eigenheid van elk kind wordt het didactisch principe van differentiatie opnieuw op de voorgrond geplaatst. Dat kan de onnodige druk op de derde kleuterklas doen afnemen. Al te lange tijd immers werden door de lagere school steeds meer eisen gesteld aan de kleuterschool. Het falen van het aanvankelijk lezen of rekenen werd verbonden met een onvol-

doende voorbereiding op die leerprocessen in de kleuterschool. Het gebruik van schoolrijpheidstesten, zonder aansluitende remediëringsprogramma's, heeft die tendens nog versterkt. Uit respect voor het kind en zijn eigenheid kunnen we alleen maar toejuichen dat de decretaire tekst een visie van ontwikkelingsgericht onderwijs huldigt.

ALLES OP ZIJN TIJD

In vele ontwikkelingspsychologische theorieën wordt een 'alles-op-zijn-tijd'-gedachte gehuldigd. Op het juiste moment de ervaringen of activiteiten aanreiken die passen bij de behoeften en mogelijkheden van het kind: dan is de kans het grootst op een maximale ontplooiing van de aanwezige potenties in het kind. Indien het onderwijs, zo veronderstelt die visie, vaardigheden en inhouden aanreikt waar kinderen nog niet aan toe zijn, dan ontstaat er een breuk met de ontwikkeling van het kind. Het onderwijs levert dan niet de verwachte resultaten op en het kind raakt gedemotiveerd. De sterke kant van die visie is dat het kind grotendeels zelf bepaalt waar het aan toe is. Maar onvermijdelijk bestaat het gevaar dat sommige kinderen te weinig gestimuleerd worden en dat de verschillen tussen de kinderen groter worden dan wenselijk is.

In het concept 'ontwikkelingsgericht onderwijs' wordt die visie van het begeleiden van ontwikkelingsprocessen losgelaten. Hoofddoel wordt persoonsontwikkeling: door onderwijs worden kinderen kritische, zelfverantwoordelijke deelnemers van het maatschappelijke en culturele leven in de toekomstige samenleving. Deze visie heeft niet alleen betrekking op kleuters maar op de hele basisschool en sluit aan bij de ontwikkelingspsychologie van Vygotskij. Systematisch en doelbewust worden de ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen uitgebreid, maar niet door af te wachten tot het kind zelf initiatief neemt. De begeleider, i.c. de kleuterleid(st)er, 'bemiddelt' tussen de behoeften van de kinderen en de opdracht van de school als overbrenger van cultuur.

Ontwikkeling vindt niet automatisch plaats. In spelactiviteiten lok je ontwikkeling uit door met de kinderen te spelen, met hen te praten, met hen na te denken over oplossingen en problemen. Dat 'samen leren' is een essentieel principe en heeft betrekking op de interactie tussen leid(st)er en kleuters. Kinderen die betrokken zijn bij dergelijke leersituaties leren juist die stap te zetten die ze op eigen kracht niet hadden gezet. Heterogene leeftijdsgroepen bieden voor dit samen leren en van elkaar leren onvermijdelijk meer mogelijkheden.

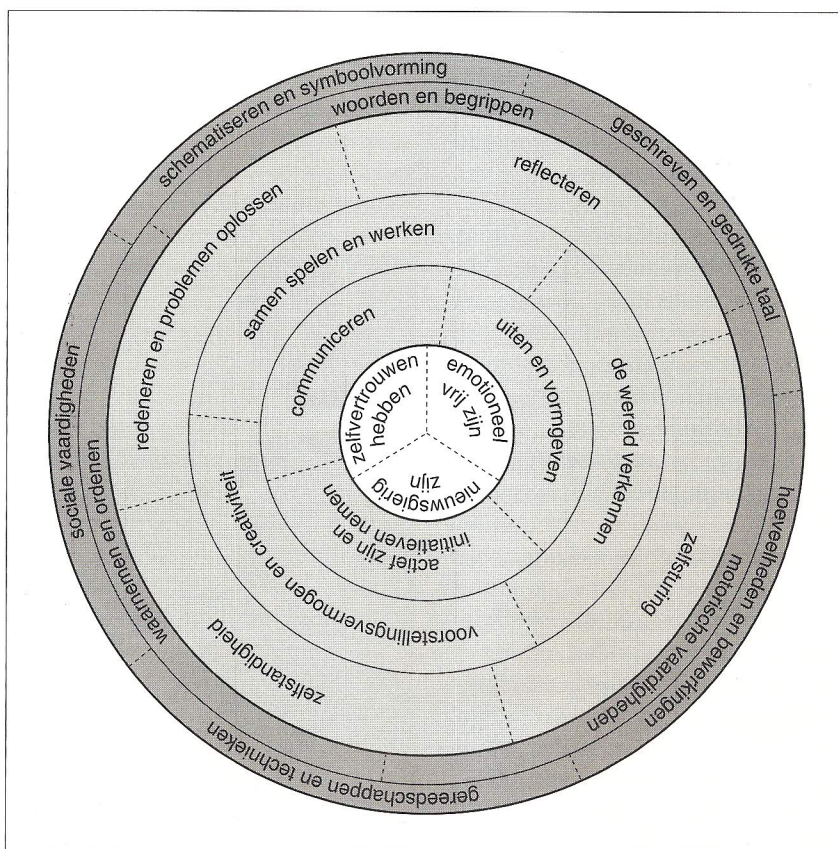
BASISONTWIKKELING

Wie aandachtig de tekst *Basisonderwijs: ontwikkelingsdoelen en eindtermen*. *Decretale tekst en uitgangspunten* leest, zal een duidelijke overeenstemming merken met de visie over basisontwikkeling zoals geformuleerd door Frea Janssen-Vos. Basisontwikkeling houdt niet op na de kleuterschool. Wel wordt voor het jonge kind in het kleuter- en lager onderwijs de basis gelegd die kinderen nodig hebben voor hun deelna-

me aan ontwikkelings- en leerprocessen in het onderwijs en voor hun deelname aan het socio-culturele leven.

De uiteindelijke bedoeling van onderwijs en opvoeding is, in een democratische maatschappij, de emancipatie van elk individu. Maar emancipatie komt niet vanzelf tot stand. Daartoe hebben kinderen kwaliteiten nodig om hun eigen bestaan in handen te nemen en zich medeverantwoordelijk te voelen voor het bestaan van anderen. Basisontwikkeling dient daarom bij te dragen tot bedoelingen die naar drie gebieden te ordenen zijn.

- Op het gebied van de persoonlijkheidsontwikkeling zijn de doelen eveneens voorwaarden voor de verdere ontwikkeling. Om zich te ontwikkelen moet een kind vrij zijn van emotionele belemmeringen, zelfvertrouwen hebben en nieuwsgierig zijn. Zijn die basiskenmerken of voorwaarden er niet, dan dient onderwijs dat zorgverbredend is te helpen om ze te realiseren.
- Basisontwikkeling is brede ontwikkeling en draagt bij tot het ontwikkelen

van gedragingen die in veel situaties bruikbaar zijn, zoals: actief zijn en initiatieven nemen, zelfgestuurd handelen, communiceren met gebruik van taal, met anderen samen spelen en werken, verantwoordelijkheid dragen voor het eigen handelen.

- Voor jonge kinderen kunnen specifieke kennis en vaardigheden worden nagestreefd op verschillende leergebieden, zoals motoriek, waarnemen en ordenen, leren schematiseren en omgaan met symbolen.

In het schema vind je een overzicht van die drie gebieden. De eerste en tweede laag van dit cirkelmodel zijn op alle kinderen in de basisschool van toepassing. De derde (buitenste) laag laat zien welke specifieke gebieden van toepassing zijn voor de kleuterschool. Dit schema geeft aan in welke richting we de ontwikkeling van kinderen willen laten plaatsvinden. De doelen leiden niet rechtstreeks naar onderwijsactiviteiten. Nauwkeurig leren waarnemen bereik je niet door alleen maar waarnemingsactiviteiten in een bepaalde periode van het jaar te laten uitvoeren. Nodig is een onderwijsaanbod dat boeiend is, zodat kinderen actief zijn en daardoor ervaringen, kennis en vaardigheden opdoen. Dat gebeurt niet in los van elkaar staande 'lesjes' maar in thematisch of projectmatig onderwijs.

PROFILERING VAN DE KLEUTERLEID(ST)ER IN EEN ONTWIKKELINGSGERICHTE DIDACTIEK

Als leid(st)er ben je steeds op zoek naar het meest geschikte activiteiten aanbod voor de kinderen. Dat aanbod bestaat telkens uit verschillende activiteiten en is afgestemd op verschillende niveaus van ontwikkeling. Zowel de belangstelling van de kinderen, de ontwikkelingswaarde van de activiteiten als de doelen van basisonwikkeling zijn richtinggevend om een concrete activiteitenplanning uit te werken. In dat zoekproces zijn observatie van kinderen en reflectie op het eigen handelen onmisbare bestanddelen. Concreet kan dat samengevat worden in de vraag: 'Hoe zorg ik als leerkracht voor een goede voortgang van activiteiten en welke aanwijzingen tref ik aan voor de keuze van een vervolgaanbod?'

In een ontwikkelingsgerichte didactiek zijn de volgende vaardigheden kenmerkend voor dit deskundig leid(st)ergedrag:

- zich kunnen inleven in de motieven van kinderen en in de betekenissen die ze aan activiteiten en onderwerpen verbinden;
- sterke interactie en communicatie met jonge kinderen;
- gebruik kunnen maken van bronnen en methoden uit diverse vakgebieden, om het activiteiten aanbod te kiezen dat het meest geschikt is voor de kinderen;
- activiteiten zo begeleiden dat ze voor de kinderen aan waarde winnen en dat de ontwikkelingswaarde ervan zo hoog mogelijk is;
- geduld, vertrouwen en lange-termijndenken om in spelactiviteiten de leermomenten te zien en om de ontwikkelingswaarde van het spel te herkennen;
- via spel extra hulp en begeleiding bieden aan kinderen waarvan de ontwikkeling vertraagd of belemmerd is;
- ontluikend lezen, schrijven en rekenen functioneel op gang brengen en stimuleren in spelactiviteiten.

CONCLUSIES

Om de eigenheid van het onderwijs aan jonge kinderen te verduidelijken en te verantwoorden is een coherente, ontwikkelingspsychologisch gefundeer-

de didactiek nodig. Ontwikkelingsgericht onderwijs, zoals het begin jaren '90 werd geconcipieerd door het APS (Algemeen Pedagogisch Studiecentrum) in Amsterdam, kan daartoe een waardevol antwoord bieden. Een bijzondere reden om die visie op de voorgrond te brengen, is de opvallende gelijkenis met de algemene uitgangspunten van de ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor het basisonderwijs die vanaf september 1997 worden opgelegd door de Vlaamse Gemeenschap. Indien de uitvoering van die ontwikkelingsdoelen goed wordt begeleid in het kleuter- en lager onderwijs, wordt het een hefboom voor een belangrijke onderwijsvernieuwing.

Geraadpleegde literatuur

Basisonderwijs: Ontwikkelingsdoelen en eindtermen. Decretale tekst en uitgangspunten. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, CID, Brussel, 1995.

Freja Janssen-Vos, *Basisonwikkeling*. Assen, Van Gorcum, 1994.

Freja Janssen-Vos, Bert van Oers (red.), *Visies op onderwijs aan jonge kinderen*. Assen, Van Gorcum, 1992.

Freja Janssen-Vos, 'Basisonwikkelaars: kenmerken en kwaliteiten van onderbouwleerkrachten', in: *Het jonge kind*, juni 1995, p. 310-316.

Bert van Oers, 'Continuïteit in het ontwikkelingsverloop', in: *Het jonge kind*, september 1995, p. 15-20.